
NIKOLA M. LOPIČIĆ – ČUVAR CRNOGORSKE TRADICIJE

Svetlana Sekulić

The work of Nikola Lopičić gives striking images of Old Montenegro, Katunska Nahija with a harsh stone landscape. Tied with thin threads to Mount Lovćen and the picturesque villages of the Cetinje region, he carried his homeland deep inside, always and everywhere. The unique portraits of Lopičić's heroes and heroines emerge before the reader from the darkness of time.

*Kadgod odem u crnogorsko selo,
uvijek osjetim kako je sve što vidim u njemu
vezano za moj život.
(Lelek)*

Zemlja. Posna. Nepodatna. Seljak, mrk i čutljiv u svojoj mucu. Savijen nad plugom. Obliven krupnim graškama znoja od podnevne žege. Od zaludnje rabote. U brazdi opružen vo, bez znakova života. Gorštaku se ote kletva sa ispucalih usana. Prokle, cio svoj *Život*, *Kamen* koji mu sužava vidik, *Glad* sa kojom se srodio od iskona, svoju inokoštinu... a najviše sebe sama.

Tako traje, nevoljno prepušten vrtlogu života. I ne smije stati. Nikada. Mora se boriti kao vuk, jer ...gladna usta traže pogaču, oporu i crnu od lošeg sjemena. Sjutradan, opet ista mučna slika, a seljak žuljevitim rukama *otima sve više od imanja*. Prvi sumrak donosi olakšanje. Dah večernje svježine dodiruje mu izborano, ogrubjelo lice. Teškim korakom, onako koščat i pognut, pod teretom godina, stiže u svoju *slamenjaru*. Ukućani se sjatiše oko njega kao pčele, zadivljeni tom sirovom muškom snagom, ponosnim čelom i nekim čudnim prkosom u tamnim očima. Iz pogleda sijeva munja svih minulih ljeta, otpor zlu koje dolazi od *pogani, ništaroba...* Od društva i sistema koji mu uzima sve, truje dušu, a daje samo mrvice sa trpeze. Tada se uzburka krv u njemu, u tom običnom, a velikom crnogorskom Seljaku, *čojaku koji vavijek živi o svom brašnjeniku* i čuva svoje svetinje. Korijene. Pretke. Famelju. Čast i poštenje. Imanje. Vola i kravu koji mu znače isto onoliko *koliko i čeljad u kući*. A kada mu nepravda pomuti razum, postaje živa vatra i odlučuje se na potonji korak... svjestan da je tako moralo biti i da je *spasao čist obraz*.

Ređaju se, kao na filmskom platnu, upečatljive slike Stare Crne Gore, Katunske nahije sa *surovim kamenim pejzažom* slikanim vještom rukom umjetnika – Nikole M. Lopičića. Pred očima čitaoca, najednom, izranjaju iz tame vremena jedinstveni portreti Lopičićevih junaka i junakinja: Mašana – čuvara manastirske šume, Mašuta – komšije pečalbara Mijata, tragične Ilinke, vrijednog i ćudljivog Matana, Marka i Janice – težaka sa *pedom od imanja*, djevojkom Milicom koja *skonča zbog neuzvrćene ljubavi*, braće Jovana i Ilije, ponosne i prkosne Jošane koja čuva imanje *ka' zjenicu oka svoga*, podmuklog seoskog gazde Vukca, prosijedog mladoženje Mrguda, Stake i Đurđe – majke i kćerke sa kravom Ružom *milijom i od čeljadi u kući...* Svi ti likovi toliko su plastično prikazani da bi mogli biti ekranizovani (tv drama ili film), ali i *ovjekovječeni* na

slikarskom platnu znamenitog umjetnika. Svejedno. Bitno je da bi, u oba slučaja, *bili upamćeni kao neponovljivi primjer crnogorskog etnosa*. Jedno je sigurno – svi oni se mogu sublimirati u jednu ličnost, tj. autoportret Punje Lopičića. Vezan tankim nitima za podlovcenski areal i živopisna sela cetinjske regije, zavičaj je nosio duboko u sebi, uvijek i svuda.

Visok i vitak, crnomanjast, toplih crnih očiju iz kojih je sijala iskrenost, naivnost čak, plijenio je svojom gorštačkom pojavom. Njegova impresivna biografija otkriva vrsnog intelektualca – profesora jugoslovenske književnosti koji je službovao u Bijeljini, Podgorici, Splitu i Sarajevu. Za vrijeme jednogodišnjeg pedagoškog rada u bijeljinskoj gimnaziji, ispraćen je sa suzama na novo radno mjesto. Njegovi gimnazijalci, kao i kolege, toga jesenjeg maglovitog jutra, upijali su vlažnim očima Punjin plemeniti lik koji je nestajao na horizontu. I nikada ga više ne vidješe. Buntovne prirode, sa *jakim osjećajem za pravdu i socijalnu problematiku uniženih i potlačenih*, priključuje se NOP-u. Biva uhapšen i interniran u Albaniju i Italiju, a potom strijeljan u Lepoglavi, sa bratom Blažom.

Ironija sudbine ogleda se u činjenici da je stradao na pragu slobode, u maju 1945. godine. Samo malo je nedostajalo da Punja *dotakne i čulima osjeti tu žarko željenu krvavu slobodu*, ali nije mu se dalo... Iza njega, ostao je nedovršeni roman u rukopisu, a *rukopisi imaju sudbine kao i ljudi...* Nije ga mogao dovršiti, jer ga je u tome spriječila ustaška odmazda i tako prekinula sjajnog pripovjedača u njegovom punom stvaralačkom poletu.

Trilogija – *Seljaci* (Bg, 1939); *Domaće ognjište* (Bg, 1951); *Na kamenu* (Ct, 1953), idejno i motivski predstavlja neraskidivo jedinstvo tradicionalnog života i mentaliteta Crnogoraca, između dva rata, svu dramatiku njihovog *golog preživljavanja, očuvanja loze i porodice* čak i po cijenu sopstvenog nestanka. Takođe, sva tri naslova zbirke priča imaju bogatu semantiku koja

bi mogla biti shvaćena kao životni put čovjeka ovog podneblja.

Rođen kao Seljak u *kamenoj zemlji*, iz zemljoradničke porodice, duboko je preživljavao sve seljačke muke, nikada ne zaboravljajući korijene. Kao takav, *natopljen seljačkim potom*, osjećao se lijepo i zaštićeno jedino na domaćem ognjištu. Tada je radoznalim djetinjim očima, uz pucketanje vatre u dugim zimskim noćima, upijao *pričanja starine o crnogorskim junaštvima*. Tako se, u djetinjoj mašti, odmotavalo, vjerovatno, klupko budućih proznih tkanja i otvarao široki put stvaralačkih stremljenja. Nakon izbivanja iz Crne Gore, na studijama u Beogradu, i učešća u revolucionarnom pokretu, ostade u njemu neprebolna žal za *lovčenskim gorostasom*. Njegov Duh bio je nesalomljiv, bez slobode nije mogao disati, stvarati. Otuda potiče i ta žilavost otpora u venama njegovih heroja i heroína, koji prevazilaze čak i one antičke. I tu se zatvara taj mikrokosmos Lopičićevog života i rada – u žarkoj želji da, napokon, dočeka sunce slobode i da se takav *ponovo vrati svome Kamenu*.

Imponuje, svakako, činjenica da su Lopičićevi likovi, muški i ženski, ponaosob, priča za sebe, jedinstveni, ali sa jednim zajedničkim izvorištem – crnogorskom tradicijom i etikom. Idemo redom. *Mašanov zločin* je gorka pripovijest o čuvaru manastirske šume čija savjest biva *okaljana* pretjeranom brigom i revnošću u obavljanju posla. Želeći, po svaku cijenu, dokazati nadređenima koliko je odgovoran, tjera u *smrt* sirotu drvaricu, kada je zatiče u šumi u *nedozvoljenom poslu*. Nakon toga događaja, Mašana stiže *božja kazna*, počinje da *ludi* zbog nečiste savjesti. Lopičić, zapravo, završava pripovijedanje neočekivanim raspletom. Dovodi, suptilno, postepeno, čitaoca u dilemu da Mašanu ili presudi, ili se nad njim sažali. Mašanov slučaj, generalno, može značiti simbiozu tragičnih sudbina *malih ljudi* crnogorskog podneblja i njihove uzaludne borbe da dokažu svoju nevinost. Kao i nesrećnom Mašanu, i njima neka

nesreća probudi *savjest* koja ih tjera pravo u ambis. Ta *pomućena svijest*, gubljenje razuma u afektivnim situacijama u koje često zapada Lopičićev seljak, kao lajtmotiv, provlači se kroz autorovo pripovijedanje.

Ne mogu ga izbjeći ni ženski likovi, naprotiv! U ženskim stradanjima naglašen je još jače, markantnije. U priči **Na oranju** dat je vrlo detaljan psihološki portret Ilinke, jedne od mnogih *nevjesta* čiji izabranik odlazi daleko, u pečalbu, nakon vjenčanja, a ona ostaje sa djecom da se snalazi kako umije. Ona samuje tri godine, bez zaštite, sa djetetom, a treba sve zaraditi, očuvati malo imanje...nekako preživjeti. I sva njena duboka bol, sakupljana danima, mjesecima, godinama, kao da ključa... steže je za grlo, davi je... U jednom trenu, kao da osta bez daha, pa jedva komšiji Mašutu odgovori: *Osijedeću ja dok vidim taj 'ljev iz Amerike*. Njoj je zabranjeno sve ono najljepše u njenom biću – ženstvenost koju mora da prikriva, riječi utjehe koje bi smirile njenu zabrinutost, ona ne smije da bude svoja, već onakva kakvom je oblikuju sredina i tradicija. Kroz dijaloge između nje (tako slabe, nježne, a željne životnih radosti) i Mašuta, grubog i hladnog, Lopičić je, zapravo, dramatizovao borbu dva svijeta. Onog muškog, patrijarhalnog i ženskog, tananog, bolnog, osjećajnog, neshvaćenog... I dok se Ilinka svom preostalom snagom upinje da objasni Mašutu svoje teško stanje, dotle on kao da sve to ne vidi ili ne želi da razumije. Naprotiv! U sebi osuđuje Ilinku, brani njenog domaćina što je morao da ode u daleki svijet. On donosi, ali opet u sebi, presudu da je Mijat pogriješio. Seljak treba da otvori oči kad se ženi: *Šta će mu žena kao mače, treba on vuka, na imanju*. I tako, kroz cijelu priču kao da lebdi onaj strašan trenutak kada će Ilinka pasti... stradati zbog probuđene ženstvenosti, izazova kojem se nije uspjela oduprijeti. Proljeće je u njoj budilo čula, do nozdrva joj je dolazio miris zemlje, zaorane brazde, trave, tijela... Nije vladala više sobom, maglilo joj se pred očima... Stiže je, namah, kazna,

pade u brazdu, preplašena i ponižena. Sluđena od bola, skače u ubao i time se sužava krug vječitog ženskog stradanja na ovim prostorima.

Ipak, vrhunac ženskog požrtvovanja, nesumnjivo, Lopičić slikovito prikazuje u jednoj od svojih najuspjelijih pripovijedaka – *Imanje*. Janica, žena seljaka Marka, teško bolesna, kojoj spasa nema bez operacije, nadmašuje sebe. Pobjeđuje strah i otvoreno nudi Marku svoj patnički život samo da bi se sačuvalo imanje. Zgrčena u postelji od bolova, Janica uporno nagovara muža da ne smije *kidati od imanja* ni pod kakvim okolnostima. Oboje, od početka do kraja, vode dramatičnu unutrašnju borbu do konačnog epiloga – Janičine smrti u bolnici. Markov *mali svijet* biva potpuno srušen, jer nije presjekao na vrijeme, predugo se dvoumio da nađe rješenje. I tako, igrom sudbine, imanje – *ta navaljena međa, ta dolina prebijena nerodicom* ostade netaknuto, a seljak izgubi životnu saputnicu i sapatnicu, druga i prijatelja. Krug ženskog stradanja napokon je zatvoren Janičinom žrtvom, a život se nastavlja...

* * *

Koliko god ovakve pripovijesti odisale gorčinom i tragikom, grubom realnošću crnogorskog ruralnog područja, jedno je sigurno – iz svakog kamenčića toga *kamenog mora* isijava po jedna *Luča*, kao putokaz novim naraštajima. To je život ovjekovječen borbom, istinom, pravdom, čojstvom i slobodom, iznad svega. To je taj prelijepi mozaik crnogorskog trajanja i trpeljivosti, bitisanja uprkos svemu, inat koji nadahnjuje i čeliči Lopičićeve junake i junakinje, bez izuzetka. I samo ovako pripovijedane životne sudbine, mogle su kod čitaoca probuditi otpor nepravdi i žeđ za životom, kao i duboku zahvalnost za sve što nas je naučio i poučio naš Punja.